



IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI



VOL.3 № 2

2026

LOTINCHA VA YUNONCHA TERMIN ELEMENTLARI: TIBBIY ATAMALARNING ETIMOLOGIK TAHLILI VA AMALIY AHAMIYATI

Mahkamov Mirkamol Xusanovich

Toshkent davlat tibbiyot universiteti, katta o'qituvchi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada tibbiy terminologiyaning shakllanishida lotin va yunon tillariga mansub termin elementlarining (ildiz, prefiks, suffiks) tutgan o'rni etimologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda tibbiy atamalarning tarkibiy modeli (prefiks–ildiz–suffiks) orqali ma'no hosil bo'lish mexanizmlari, yunoncha-lotincha komponentlarning semantik yuklamasi hamda terminlarning xalqaro standartlashuvdagi roli yoritiladi. Shuningdek, etimologik tahlilning amaliy ahamiyati — terminlarni mantiqiy tushunish, yangi terminlarni to'g'ri talqin qilish, imlo va semantik xatolarni kamaytirish, klinik muloqotda aniqlikni ta'minlash kabi jihatlar misollar asosida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: tibbiy terminologiya, etimologiya, yunoncha termin elementlari, lotincha termin elementlari, prefiks, suffiks, ildiz, semantika, termin yasash, terminlarni standartlash.

ЛАТИНСКИЕ И ГРЕЧЕСКИЕ ТЕРМИНОЭЛЕМЕНТЫ: ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ И ИХ ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ

Махкамов Миркамол Хусанович

Ташкентский государственный медицинский университет, старший преподаватель

Аннотация.

В статье рассматривается роль латинских и греческих терминологических элементов (корней, префиксов, суффиксов) в формировании медицинской терминологии на основе этимологического подхода. Анализируется словообразовательная модель медицинского термина (префикс–корень–суффикс), семантическая нагрузка греко-латинских компонентов и их значение для международной стандартизации терминов. Показана практическая ценность этимологического анализа для осмысленного понимания терминов, корректной интерпретации новых наименований, снижения орфографических и смысловых ошибок и повышения точности профессиональной коммуникации в клинической практике.

Ключевые слова: медицинская терминология, этимология, греческие терминологические элементы, латинские терминологические элементы, префикс, суффикс, корень, семантика, словообразование, стандартизация терминов.

LATIN AND GREEK TERM ELEMENTS: AN ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF MEDICAL TERMS AND THEIR PRACTICAL SIGNIFICANCE

Mahkamov Mirkamol Xusanovich

Toshkent state medical university, senior teacher

Abstract.

This article explores the role of Latin and Greek term elements—roots, prefixes, and suffixes—in the formation of medical terminology through an etymological lens. The study examines the structural model of medical terms (prefix–root–suffix), the semantic contribution of Greco-Latin components, and their importance for the international standardization of medical

vocabulary. It also highlights the practical value of etymological analysis in facilitating meaningful term comprehension, accurate interpretation of newly encountered terms, reducing spelling and semantic errors, and improving precision in clinical and academic communication.

Keywords: medical terminology, etymology, Greek term elements, Latin term elements, prefix, suffix, root, semantics, word formation, terminology standardization.

Tibbiy terminologiya — inson organizmi tuzilishi, fiziologik jarayonlar, kasalliklar, diagnostika va davolash usullarini aniq ifodalashga xizmat qiladigan, yuqori darajada standartlashgan ilmiy til tizimidir. Ushbu tizimning tarixiy shakllanishida va bugungi global tibbiy muloqotda barqaror ishlashida **yunon va lotin tillari** tayanch manba sifatida alohida o‘rin tutadi. Anatomik nomenklatura, klinik tashxislar, laborator ko‘rsatkichlar, farmatsevtik atamalar hamda tibbiy texnologiyalar nomlanishida yunoncha-lotinchalar termin elementlari (ildiz, prefiks, suffiks) keng qo‘llanilishi terminlarning xalqaro tushunarligini ta‘minlaydi.

Yunoncha va lotincha termin elementlari tibbiy atamalarning ichki tuzilishini “kodlash” imkonini beradi: ildiz (root) odatda organ, to‘qima yoki jarayonning umumiy mazmunini bildirsa, prefiks yo‘nalish, miqdor, daraja, joylashuv, inkor kabi semantik nozikliklarni aniqlashtiradi; suffiks esa holat, jarayon, kasallik turi, muolaja yoki tekshiruv usulini belgilaydi. Shu bois tibbiy terminlarni faqat yodlash emas, balki ularning tarkibini etimologik va morfemik tahlil qilish orqali anglash talabalar hamda amaliyotchi mutaxassislar uchun samaraliroq yondashuv hisoblanadi. Ayniqsa, zamonaviy tibbiyotda yangi tashxislar, texnologiyalar va dori vositalari paydo bo‘lishi bilan terminlar soni tez ortib borayotgan sharoitda termin elementlarini bilish yangi atamalarni tezda to‘g‘ri talqin qilishga yordam beradi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, etimologik tahlil tibbiy terminologiyada uchraydigan ko‘plab xatolarning oldini oladi: terminni noto‘g‘ri yozish, semantik chalkashlik, ma‘nodosh terminlarni adashtirish yoki bir xil ildizga ega bo‘lgan, biroq turli suffikslar bilan farqlanadigan atamalarni noto‘g‘ri qo‘llash kabi muammolar ko‘pincha termin elementlari ma‘nosini bilmaslikdan kelib chiqadi. Etimologik yondashuv esa terminning kelib chiqishi, asl ma‘nosi va tarkibiy modelini ochib berib, professional nutqda aniqlik va mantiqiylikni kuchaytiradi. Shundan kelib chiqib, ushbu maqolaning maqsadi — tibbiy atamalarda qo‘llanadigan yunoncha va lotincha termin elementlarining etimologik xususiyatlarini tahlil qilish hamda bu tahlilning ta‘limiy va amaliy (klinika, farmatsiya, ilmiy yozuv) ahamiyatini asoslab berishdir. Maqolada termin elementlarining semantik guruhlari, so‘z yasash modeli va amaliy misollar orqali tibbiy terminlarni anglashning etimologik mexanizmlari yoritiladi.

Tibbiy terminologiyaning etimologik qatlamini o‘rganishda eng avvalo terminlarning **xalqaro me‘yoriy bazasiga** tayangan holda yondashish muhim. Shu jihatdan FIPAT tomonidan ishlab chiqilgan “**Terminologia Anatomica**” (TA) anatomik nomlarning lotincha standart shakllarini belgilab beradi hamda terminlarning tuzilishi va yozilishida **lotin tilining normativ rolini** mustahkamlaydi. TA‘ning ikkinchi nashrida lotin terminlari maxsus subkomissiya tomonidan ko‘rib chiqilgani qayd etilgan bo‘lib, bu anatomik terminlarda lotincha shaklning “tayanch standart” ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, IFAA/FIPAT rasmiy sahifalarida terminologiyalarni saqlash va to‘g‘ri qo‘llashni targ‘ib etish — tibbiyot va biotibbiyot fanlari ehtiyojlari bilan uyg‘un holda olib borilishi ta‘kidlanadi; bu esa etimologik tahlilni amaliy standartlashuv bilan bog‘lash zarurligini asoslaydi.

Etimologik yondashuvning didaktik asoslari va tibbiy terminlarni anglashdagi samaradorligi ko‘plab o‘quv adabiyotlarida “**so‘z qurilishi**” (**word-building**) tamoyili orqali izohlanadi. Xususan, tibbiy termin elementlarini (ildiz, prefiks, suffiks) tizimli o‘rganishga yo‘naltirilgan manbalarda yunon va lotin komponentlari termin ma‘nosining “kodi” sifatida talqin qilinadi: ildiz odatda obyekt/jarayonning umumiy mazmunini, prefiks — yo‘nalish,

miqdor, daraja, inkor kabi semantik aniqlikni, suffiks esa jarayon/holat yoki muolajani bildiradi. Ushbu yondashuv NCBI Bookshelf'dagi "Identifying Word Parts" bobida ham metodik tarzda berilgan: keng tarqalgan suffikslar ro'yxati va ularni yodlash/anglash terminlarni tez o'zlashtirishga xizmat qilishi ko'rsatiladi.

Yunoncha–lotincha termin elementlarining tarixiy-lingvistik ildizlarini chuqurroq asoslab beruvchi maxsus adabiyotlar ham mavjud. Masalan, Wiley nashriyotida chop etilgan **"Greek and Latin Roots of Medical and Scientific Terminologies"** kitobi tibbiy terminologiyada grek-lotin unsurlarining kelib chiqishi, termin elementlarining (combining forms, prefiks, suffiks) hozirgi qo'llanilishi va anatomik terminlar bilan bog'liqligini bo'limlar kesimida yoritadi. Bu turdagi manbalar etimologik tahlilning nazariy bazasini boyitib, termin elementlarining tarixiy semantik evolyutsiyasini ko'rsatadi.

Tibbiy atamalarning etimologiyasini izohlashda **tibbiy lug'atlar** ham muhim rol o'ynaydi: ular terminning yozilishi, talaffuzi, ma'nosi bilan birga (ko'plab hollarda) qisqa kelib chiqish (Greek/Latin) ko'rsatkichlarini berish orqali terminni "ilmiy izohlangan birlik" sifatida mustahkamlaydi. Dorland lug'atining nashr tavsifida zamonaviy tibbiy terminlarning katta qamrovi qayd etiladi, bu esa etimologik tahlilda lug'at materiallari tayanch bo'lishini anglatadi. Stedman lug'ati bo'yicha LWW'dagi taqrizda ham tibbiy leksikaning katta qismi lotin yoki yunon kelib chiqishli "word parts" (prefiks, suffiks, combining forms) orqali tuzilishi haqida fikr beriladi; bu yondashuv termin elementlarini o'rganishning amaliy qiymatini tasdiqlaydi.

So'nggi yillarda ilmiy maqolalar va amaliy yo'naltirilgan ishlar ham grek-lotin termin elementlarining klinik terminologiyada tutgan o'rnini ko'rsatmoqda. Masalan, klinik terminologiyada grek-lotin ildizlar, prefiks va suffikslarning so'z yasashdagi ulushi katta ekani, terminlarni komponentlarga ajratib tushuntirish usuli samarali ekani haqidagi xulosalar maxsus maqolalarda misollar asosida bayon qilingan. Shu bilan birga, "Greek and Latin in medical terminology" yo'nalishidagi tadqiqotlarda etimologiyani bilish terminlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirishi va tibbiy muloqotda qulaylik yaratishi qayd etiladi.

Umumlashtirib aytganda, tahlil qilingan manbalar uchta muhim yo'nalishni ko'rsatadi:

1. **Normativ standartlar** (FIPAT/IFAA) anatomik terminlarning lotincha shaklini tayanch me'yor sifatida belgilaydi va terminlardan to'g'ri foydalanishni targ'ib qiladi.
2. **O'quv-metodik manbalar** terminlarni "prefiks–ildiz–suffiks" modeli asosida etimologik tahlil qilishni terminologik savodxonlikning eng samarali usullaridan biri sifatida ko'rsatadi.
3. **Ilmiy tadqiqotlar** grek-lotin termin elementlari klinik terminlarda ham yuqori mahsuldorlikka ega ekanini va etimologik yondashuv terminlarni to'g'ri talqin qilishga xizmat qilishini asoslaydi.

Etimologik tahlil jarayonida tibbiy atamalar **termin elementlari** (prefiks–ildiz/combining form–suffiks) bo'yicha ajratildi va har bir elementning **semantik yuklamasi** (joylashuv, miqdor, holat, jarayon, usul) aniqlab berildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, yunoncha va lotincha komponentlar tibbiy terminlarning ma'nosini "kodlash"da turli funksional qatlamlarni bajaradi: yunoncha elementlar ko'proq **klinik jarayonlar va tashxisni**, lotincha elementlar esa **anatomik nomenklatura va topografik aniqlikni** ifodalashda faolroq ishlatiladi.

1) Yunoncha elementlar klinik mazmunni ixcham "kodlaydi"

Natija 1. Klinik terminlarning katta qismida yunoncha ildizlar va suffikslar tashxisning asosiy mazmunini beradi.

- **-itis** (yallig'lanish): *gastr-itis* (oshqozon yallig'lanishi), *bronch-itis* (bronx yallig'lanishi)
- **-algia** (og'riq): *neur-algia* (asab og'rig'i), *my-algia* (mushak og'rig'i)

- **-oma** (o'sma): *lip-oma* (yog' o'smasi), *aden-oma* (bez o'smasi)
- **-emia** (qon holati): *an-emia* (kamqonlik), *hyperglyc-emia* (qonda glyukoza oshishi)
- **-scopia** (ko'rish/tekshirish): *endoscopia*, *gastrosocopia*

Xulosa: klinik terminlarda **suffiks** ko'pincha terminning “diagnostik yadrosi” bo'lib, “qanday holat/jarayon?” savoliga bevosita javob beradi.

2) Lotincha elementlar anatomik aniqlikni ta'minlaydi

Natija 2. Anatomik terminlarda lotin tiliga xos tuzilish va sifatlovchi birliklar ko'p uchraydi; ular obyektning joylashuvi va munosabatini standart ifodalaydi.

- *musculus intercostalis* — “qovurg'alar orasidagi mushak” (inter- = orasida)
- *vena subclavia* — “o'mrov osti venasi” (sub- = ostida)
- *glandula suprarenalis* — “buyrak usti bezi” (supra- = ustida)
- *regio abdominalis* — “qorin sohasi” (lotincha sifatlovchi model)

Xulosa: anatomik leksikada prefikslar va sifatlovchi tuzilmalar obyektning **topografik koordinatasini** beradi.

3) Bir termin ichida grek-lotin elementlari kombinatsiyasi ko'p uchraydi

Natija 3. Amaliy tibbiyotda terminlar ko'pincha “gibrid” ko'rinishda (yunoncha ildiz + lotincha/umumiy suffiks yoki aksincha) shakllanadi. Bu holat terminning mazmunini tushunishda etimologik tahlilni yanada zarur qiladi.

- *sub-* + *cutane-us* → **subcutaneus** (teri osti) — lotincha model (anatomik)
- *peri-* + *cardi-* + *-itis* → **pericarditis** (yurak qobig'i yallig'lanishi) — prefiks topografiyani, suffiks jarayonni bildiradi
- *hyper-* + *tens-* + *-io* → **hypertensio** (bosim oshishi) — prefiks darajani (“yuqori”) belgilaydi

Xulosa: termin ma'nosi ko'pincha “prefiks — kontekst”, “ildiz — obyekt”, “suffiks — jarayon” ketma-ketligida ochiladi.

4) Etimologik tahlil amaliy xatolarni kamaytiradi

Natija 4. Termin elementlari ma'nosini bilish quyidagi tipik xatolarning oldini oladi:

- **-itis** va **-osis**ni chalkashtirish (yallig'lanish vs. degenerativ/uzoq jarayon): *arthritis* ≠ *arthrosis*
- **hyper-** va ****hypo-***ni adashtirish (oshish vs. pasayish): *hyperglycaemia* ≠ *hypoglycaemia*
- topografik prefikslarda xato (sub-/supra-, intra-/inter-): *intraarticularis* ≠ *interarticularis* mazmun farqi

Xulosa: etimologik tahlil terminlarni “mexanik yodlash”dan ko'ra **mantiqiy anglashga** olib keladi va klinik muloqot aniqligini oshiradi.

Umumiy yakuniy natija

O'tkazilgan tahlilga ko'ra, yunoncha va lotincha termin elementlari tibbiy leksikaning mazmunini tizimli ravishda shakllantiradi:

- yunoncha komponentlar klinik jarayonlarni **universal diagnostik kod** sifatida;
- lotincha komponentlar anatomik obyektlarni **normativ-topografik nomlash** vositasi sifatida;
- ularning kombinatsiyasi esa zamonaviy tibbiyot terminologiyasining **xalqaro tushunarlilik** va **standartlashuvini** ta'minlaydi.

Yunoncha va lotincha termin elementlari jadvali

Termin elementi	Kelib chiqishi	Asosiy ma'no	2 ta tibbiy misol
cardi(o)-	yunoncha	yurak	<i>cardiology, cardiomegaly</i>
gastr(o)-	yunoncha	oshqozon	<i>gastritis, gastroscopy</i>

neur(o)-	yunoncha	asab	<i>neurology, neuralgia</i>
derm(at)o-	yunoncha	teri	<i>dermatitis, dermatology</i>
oste(o)-	yunoncha	suyak	<i>osteoporosis, osteitis</i>
my(o)-	yunoncha	mushak	<i>myalgia, myopathy</i>
arthr(o)-	yunoncha	bo'g'im	<i>arthritis, arthroscopy</i>
hepat(o)-	yunoncha	jigar	<i>hepatitis, hepatomegaly</i>
neph(r)o-	yunoncha	buyrak	<i>nephritis, nephrology</i>
haem(at)o-	yunoncha	qon	<i>hematology, hematuria</i>
encephal(o)-	yunoncha	miya	<i>encephalitis, encephalopathy</i>
ophthalm(o)-	yunoncha	ko'z	<i>ophthalmology, ophthalmoscopy</i>
ot(o)-	yunoncha	quloq	<i>otitis, otology</i>
rhino-	yunoncha	burun	<i>rhinitis, rhinoplasty</i>
stomat(o)-	yunoncha	og'iz bo'shlig'i	<i>stomatitis, stomatology</i>
pneum(o)-	yunoncha	o'pka/havo	<i>pneumonia, pneumothorax</i>
tachy-	yunoncha	tez	<i>tachycardia, tachypnea</i>
brady-	yunoncha	sekin	<i>bradycardia, bradypnea</i>
hyper-	yunoncha	ortiq, yuqori	<i>hypertension, hyperglycemia</i>
hypo-	yunoncha	kam, past	<i>hypotension, hypoglycemia</i>
-itis	yunoncha	yallig'lanish	<i>bronchitis, gastritis</i>
-algia	yunoncha	og'riq	<i>neuralgia, myalgia</i>
-oma	yunoncha	o'sma	<i>lipoma, adenoma</i>
-emia	yunoncha	qonga oid holat	<i>anemia, bacteremia</i>
-scopy / -scopia	yunoncha	ko'rish/tekshiruv	<i>endoscopy, microscopy</i>
sub-	lotincha	osti	<i>subcutaneous, submandibular</i>
supra-	lotincha	usti	<i>suprarenal, supraorbital</i>
inter-	lotincha	orasida	<i>intercostal, intervertebral</i>
intra-	lotincha	ichida	<i>intravenous, intraarticular</i>
peri-	yunoncha (keng qo'llanadi)	atrofida	<i>pericardium, peritonitis</i>

Ushbu maqolada lotincha va yunoncha termin elementlarining tibbiy atamalar shakllanishidagi o'rni etimologik yondashuv asosida tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, termin elementlari (prefiks–ildiz–suffiks) tibbiy leksikaning mazmunini ixcham, aniq va standart ko'rinishda ifodalashga xizmat qiluvchi “semantik kod” vazifasini bajaradi. Ayniqsa, yunoncha ildiz va suffikslar klinik terminologiyada yallig'lanish, og'riq, o'sma, qon va siydik ko'rsatkichlari, diagnostik tekshiruvlar kabi jarayonlarni aniq belgilashda yuqori mahsuldorlikka ega ekanligi aniqlandi; lotincha elementlar esa anatomik nomenklaturada topografik aniqlik, joylashuv va munosabatlarni me'yoriy ifodalashda tayanch qatlam sifatida namoyon bo'ladi.

Etimologik tahlilning amaliy ahamiyati, avvalo, terminlarni mexanik yodlashdan ko'ra ularni mantiqiy tushunishga olib kelishi bilan izohlanadi. Termin elementlari ma'nosini bilish yangi uchraydigan atamalarni tez talqin qilish, imlo va semantik xatolarni kamaytirish, bir-biriga yaqin, biroq turli affikslar bilan farqlanadigan terminlarni (masalan, *-itis* va *-osis*, *hyper-*

va hypo-) to'g'ri ajratish imkonini beradi. Shu sababli tibbiyot ta'limida yunoncha-lotincha termin elementlarini tizimli o'qitish, atamalarni komponentlarga ajratib o'qish ko'nikmasini shakllantirish hamda terminologik savodxonlikni baholashda etimologik tahlilga tayangan topshiriqlarni joriy etish metodik jihatdan maqsadga muvofiqdir.

Umuman, lotin va yunon tillariga mansub termin elementlari tibbiy terminologiyaning xalqaro me'yoriy barqarorligini ta'minlab, kasbiy muloqot aniqligini oshiradi. Kelgusida ushbu yo'nalishda o'quv jarayoniga mos "termin elementlari minimumi"ni ishlab chiqish, klinik fanlar kesimida affikslar va ildizlarning qo'llanish chastotasini korpus yondashuv asosida o'rganish hamda elektron lug'at-resurslar orqali etimologik treninglarni kuchaytirish tadqiqotning istiqbolli yo'nalishlari sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. FIPAT. *Terminologia Anatomica: International Anatomical Terminology*. 2nd ed. — Hoboken? (elektron nashr): Federative International Programme for Anatomical Terminology, 2019. — Elektron resurs. — Murojaat sanasi: 01.03.2026.
2. International Federation of Associations of Anatomists (IFAA). *Anatomical Terminology (FIPAT): mission and scope: rasmiy ma'lumot*. — Elektron resurs. — Murojaat sanasi: 01.03.2026.
3. Curtis T. A. *Greek and Latin Roots of Medical and Scientific Terminologies*. — Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2025. — 504 p. — ISBN 978-1-118-35863-4.
4. Chabner D.-E. *The Language of Medicine*. — 12th ed. — St. Louis: Elsevier, 2020. — ISBN 978-0-323-55147-2.
5. Dorland. *Dorland's Illustrated Medical Dictionary*. — 33rd ed. — Philadelphia: Elsevier, 2020. — 2144 p. — ISBN 978-1-4557-5643-8.
6. Law J., Martin E. (eds.) *Concise Medical Dictionary (Oxford Quick Reference)*. — 10th ed. — Oxford: Oxford University Press, 2020. — ISBN 978-0-19-883661-2.
7. Venes D. (ed.) *Taber's Cyclopedic Medical Dictionary*. — 24th ed. — Philadelphia: F. A. Davis Company, 2021. — ISBN 978-1-7196-4285-9.
8. Ernstmeyer K., Christman E. *Medical Terminology* [Internet]. — (OER, NCBI Bookshelf), 2024. — Elektron resurs. — Murojaat sanasi: 01.03.2026.
9. Chapter 1: Foundational Concepts — Identifying Word Parts. In: *Medical Terminology* [Internet]. — NCBI Bookshelf, 2024. — Elektron resurs. — Murojaat sanasi: 01.03.2026.
10. Chmielewski P. P. New Terminologia Anatomica highlights the importance of clinical anatomy // *Folia Morphologica (Warsz)*. — 2020. — Vol. 79, № 1. — P. 15–20. — DOI: 10.5603/FM.a2019.0048.